

Отже, карнавалізація художньої мови — це вербалізація ігрової концепції культури, карнавального протесту проти мовного пуританства, втілена стилістично вмотивованими засобами амбівалентної мовної гри, пародії, семантичного й текстового хаосу та тілесно-низовими стилістичними засобами з метою усвідомленого порушення логічного (традиційного) мовного коду і норм суспільної моралі та пошуку нових форм висловлення.

Ірина Денисовець

ОКАЗІОНАЛЬНІ НАЗВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДИТЯЧІЙ ПРОЗІ

Твори сучасних дитячих письменників захоплюють маленьких читачів і переносять їх у світ фантазії не лише казковими сюжетами, де оживають предмети, олюднюються тварини, але й несподіваними, неповторними назвами — іменами персонажів, географічних об'єктів, предметів побуту, галузей наук тощо. Цікавими є насамперед авторські власні географічні назви, напр.: *На чолі Добряндії стояла бабуся Добряна (дуже старенька, вже й недочувала і недобачала, чим, природно, користувалися зланці)* (Нестайко В. З. Чарівний талісман. — К., 2010. — С. 14; далі — Нестайко. Талісман); *На чолі Зландії стояв король Злан Великий* (Нестайко. Талісман, 14). Назви двох казкових країн Добряндії і Зландії, у які поселив своїх жителів Всеволод Нестайко, походять від номінацій на позначення моральних категорій добра і зла. Автор використав моделі відомих географічних назв, утворивши експресивно та емоційно забарвлені, okazіональні, пор.: *Голландія, Ірландія* → *Добряндія, Зландія*. За аналогією утворені й назви жителів, які населяють ці країни, пор.: *голландці, ірландці* → *добрянці, зланці*, напр.: *На кожну негативну рису потрібна була окрема штатна одиниця, а її не вистачало, тому зланці весь час шукали людей і тому вели підступну ворожу діяльність проти добрянців* (Нестайко. Талісман, 14).

На географічній карті казкового світу в дитячих творах з'явилися нові назви річок, островів, гір, поселень, міст, напр.: *Церічка Самописка*, — спокійно відповіли йому маленькі нетаківці, які купалися в річці й були точнісінько такого кольору, що й вода у ній (Чеповецький Ю. Дивовижна подорож М'якуша, Нетака та Непосидька. — Х., 2011. — С. 53); *Так на карті світу (хоч про це ще ніхто не знав) з'явилася нова географічна назва — острів Переєкзаменовки* (Нестайко В. З. Тореадори з Васюківки. — К., 1990. — С. 121); *Тоді Ледарило збирає їх у чарівну торбу і відносить у Павутинію — країну ледарства і нудьги, що розташована у морі-океані на острові Ледаряні* (Нестайко В. З. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Сонце серед ночі. Пригоди в Павутинії. — Х., 2012. — С. 137; далі — Нестайко. Сонце); *Мій друг їжачок Колько Колючка в суботу поїхав на два дні у селище Їжаківщина на весілля* (Нестайко В. З. Найновіші пригоди Їжачка Колька Колючки та Зайчика Косі Вуханя. — К., 2008. — С. 130; далі — Нестайко. Їжачок); *Здрастуйте, панове! Вітаю вас у чарівному місті Рудоградї* (Нестайко В. З. Чарівні окуляри. — К., 2008. — С. 34; далі — Нестайко. Чарівні). Такі авторські географічні назви, уподібнені до відомих власних назв, активізують образно-асоціативне мислення маленьких читачів. Пор. також okazіоналізм *Сніговерла* у такому вживанні: *Край Казкового Лісу височить довершинна гора Сніговерла* (Нестайко В. З. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Таємний агент Порча і козак Морозенко. Таємниці лісею «Кондор». — Х., 2011. — С. 43; далі — Нестайко. Порча і Морозенко). Ця назва утворена на такій логічній основі: *Сніговерла* ← *Говерла* + *сніг*, що постійно лежить на верхівці гори.

Серед okazіоналізмів чимало назв технічних пристроїв та різноманітних побутових винаходів. Їх поява зумовлена намаганням оновити, осучаснити внутрішню форму вже відомих слів, кореневих основ, напр.: *Тому я спеціально й придумав оце — «козошукатор»* (Нестайко В. З. Одиниця з обманом. — Х., 2006. — С. 212); *Але тепер я вже знаю, що це є кицьоловка* (Чеповецький Ю. Веселі пригоди Мицика і Кицика. — Х., 2012. — С. 105; далі — Чеповецький. Пригоди); *А я — Телебаба Яга, продюсер телебачення* (Нестайко. Чарівні, 53).

Одним із способів творення незвичайних назв у дитячих художніх творах є телескопія, за якою початковий елемент першого слова склеюється з кінцевою частиною другого. Всеволод Нестайко за допомогою цього способу створив чудернацькі назви технічних пристроїв, якими послуговуються звірі у своєму казковому побуті. Напр.: *Зняв трубку **чарофону** та: — Алло! Алло! Хропо! Хропочко! Хропушечко! Алло!* (Нестайко. Сонце, 166) (*чарофон* ← *чарівний телефон*); *І у хаті прибирати, і сестричку доглядати, і **казк'ютер** не вмикати* (Нестайко. Їжачок, 72) (*казк'ютер* ← *казковий комп'ютер*); *Спершу я тебе познайомлю з **рекетигром** Гаррі Смугаррі* (Нестайко. Чарівні, 53) (*рекетигр* ← *рекетир* + *тигр*). Оказіональний побутовизм у поєднанні з усталеною номінацією полегшує сприйняття реалії, конкретизує її зовнішні ознаки, як-от: *Зараз я подзвоню, де це мій **чарофон-мобільник*** (Нестайко. Їжачок, 68).

Оскільки казкові герої сучасних дитячих творів — це дуже часто учні шкіл, зокрема лісових, то закономірним є утворення нових лексем на позначення незвичайних назв навчальних предметів, наук та навчальних закладів, так само утворених подібно до вже відомих. Ось які шкільні предмети вивчають Кося Вухань, Колько Колючка, Мицик, Кицик, Хрюша Кабанець, Вовчик Вовченко та інші учасники казкових шкільних пригод: *Почесний диплом фахівця з **мишознавства та котології*** (Чеповецький. Пригоди, 150); *А що, як я побалакаю з директором вашої лісової школи, щоб він її узяв на викладацьку роботу. Вчителькою **відьмознавства*** (Нестайко. Їжачок, 12); *І ось нарешті — лісова галявина, а посеред неї — хатинка на курячих ніжках. А на хатинці вівіска — «**Гімназія-Бабоягазія**»* (Нестайко. Їжачок, 8); *Вони ж не просто вчителі. Вони ж **педабоги*** (Нестайко. Талісман, 222). Оказіональна природа цих лексем сприяє створенню комічного та доброзичливого гумористичного колориту в художніх дитячих творах, експресивно насичує їх.

Велика група okazіоналізмів — утворення на позначення індивідуальних якостей персонажів, особливостей їхньої вдачі. Нерідко ці позитивні чи негативні риси характеру письменники увиразнюють через їхні імена, сприяючи створенню незвичайних портретних характеристик та виявленню внутрішніх

людських якостей. Такі назви виконують у дитячих творах експресивно-стилістичні функції, передають певні почуття чи оцінку якогось явища, у них яскраво виражені емоційність та оцінність, що мають не меншу вагу, ніж пізнавальність. Напр.: *У нього були придворні — прем'єр-міністр князь Підлиза-Підлотський, міністр праці й виробництва Нероба-Брехальський, міністр дозвілля та розваг Маруда-Набридон* (Нестайко. Талісман, 14); *І третій прем'єр-міністр княгиня Ябеда-Доноська* (вона міністр фізичного й морального виховання графиня *Страхопуд-Тремтельська* і міністр інформації, баронеса *Базіка-Балабон*) (Нестайко. Талісман, 14); *Другий прем'єр-міністр князь Себелюб-Зазнайський* (він також військовий міністр *граф Руками-Махальський* і міністр фінансів барон *Жадюга-Скупердай*) (Нестайко. Талісман, 14); *Звуть мене Гнилай Псувайович Порча* (Нестайко. Порча і Морозенко, 23); *Це палац лихого чаклуна Зловреда Поганського-Хуліганського* (Нестайко. Чарівні, 80); *А оно мовонезнавець Суржиков-Какось, який мову дітям калічить* (Нестайко. Чарівні, 74); *Тут живе чарівник-годинникар Мить Митьович Часомір, — пояснив козачок Гулька* (Нестайко. Чарівні, 78); *Чарівник я — Добродай! Все, що хочеш, замовляй!* (Нестайко. Їжачок, 130); *Я ж кажу — грайлик вам допоможе, Тратоля Сміюнець* (Нестайко. Сонце, 138); *Аж раптом один з хрпунів, Позіхайло, широко роззявив позіхаючи свій величезний рот* (Нестайко. Сонце, 171); *З'явився у нашому лісі заморський чаклун Ледарило Дурандас* (Нестайко. Сонце, 137).

Отже, незвичайні авторські власні та загальні назви — це один із засобів створення казкового мікросвіту, насичення мови дитячих творів експресією, важливе джерело емоційності й образності. Письменники за допомогою таких оказіональних одиниць виражають певні почуття й переживання, дають оцінку якомусь явищу, увиразнюють комізм ситуацій тощо. За допомогою незвичайних цікавих назв перед дитиною відкриваються нові світи, образи й моделі поведінки, створюється уявлення гри, під час якої дітей навчають розрізняти добро і зло, дружбу і зраду, щастя і горе, засуджувати ледарство і поважати працю.